

Neznani rokopis slovenski v deželni muzeji goriškem.

Poroča m. p.

Milo se stori človeku, kadar čuje, kakó se pogublajo živi zanesljivi viri, glasne priče minulih časov celó denašnji dan, ko že vsakdo vsaj na videz kaže zanimanje za vse spomenike minulosti in na vsa usta obsoja pregrešna dejstva ónih, ki ali nevedoma ali zlobno ali iz kateregakoli vzroka uničujejo ali ne zabranjujejo pogube zgodovinskih spomenikov. In vender se vrše vpričo nas taka — rekel bi — herostratska, vandalska dejanja, ne da bi se mogel človek ustavljati. Kaj tudi stóri o se ba, ako celó poklicani faktorji ne mogó ali ne hoté storiti tega, kar se pričakuje od njih? Zató pa moramo zahvaljati vse, ki po svojih močéh, in naj so še takó oskromne, izkušajo oteti take zgodovinske spomenike.

Kakor mnogo drugih važnih arhivov, moral bi biti uničen tudi arhiv grofov Strassoldov. Prijazno naključje pa je naneslo, da je g. prof. H. Majonica za deželni muzej goriški otel ta arhiv, ki je bil že na poti v tvornice v Stražišči pri Gorici. Med obilico pergamenov in drugih listín je bil tudi slovenski rokopis.

Rokopis šteje tri zvezke (15 *cm* široke, 19 *cm* dolge). Prvi zvezek obseza slovenske propovedi od str. 9.—214. in je trdo vezan. Na načelni platnici bereš:

Ternio I. Instruzioni. Duino li 14. Giugno P: B: Coope: 794. So süß ein Lafter ist, so giebtß doch keinen Frieden — Der Tugend nur allein, hat Gott dieß Glück beschieden. Duino d. 17. Junij 794. 1794.

Na naslovni strani je zapisano s črno tinto:

Verordnungen. — So süß ein Lafter ist, so giebtß doch keinen Frieden — Der Tugend nur allein, hat Gott dieß Glück beschieden. — Ein Mensch der Gott gehordyt, erwählt den besten Theil; — Ein Mensch, der Gott verläßt, verläßt sein eigens Heil. — Inu Pridige. Fac: Con: cujus thema: Leges imperantij obligant in conscientia. Nai le so dopadlive te pregrešnosti, toku vender ne pernefsejo miru, le famo tugentam je bog njega perdrushiu.

Do strani (incl.) 8. so: Verordnungen. Na str. 9. pa se začinja propoved: Evangelium na zheterto nedello po Veliki nozhi. Propovedovanja sezajo do str. 214. Na str. 215. je: Inhalt. Vrhu tega je še 17 strani, ki obsezajo, pričensí od zadi: Religionsunterricht auß der Katechisirkunst des D. Joh. Peter Millers. d. 31ten Decem. 793.

Drugi zvezek teh propovedij šteje 244 strani. Na zadnje platnice notranji strani bereš:

Omnia non mea sunt, non omnia sunt aliena
Sunt mea mixta aliis, sunt aliena meis.

Haurit aquam cribro, qui studet absque libro.

Na zunanji plati pa: (Inft) ruzioni 1795. Druga roka je napisala na to letnico 1840., vendar se prvotna letnica dobro razloči.

Tretji zvezek obseza le dva nečislana sešitka. Prvi sešitek šteje 20, drugi 18 listov. Na načelni platnici je zapisano:

Ternio III. Istruzioni Anno Domini 1796. 3m September. —

Kdo je spisal le-té propovedi, nisem mogel dognati. Obrnil sem se do g. grofa Nikolaja Strassolda, ki pa mi ni védel naznaniti čisto nič; zakaj: Die traurigen Reste des Archivs, die Prof. Majonica erwarb, (waren) . . . Eigenthum eines verstorbenen Veters. Preč. g. dekan devinski pa niti odgovoril ni na prošnjo mojo. Morebiti bodé kdo drug srečnejši.

Iz rokopisa posnemljemo, da je neznan pisatelj le-teh propovedij služil v Devinu v letih 1793.—1796., dalje, da je bil kooperator; začetni črki imena njegovega: P: B: Začetakoma je našemu neznanu slovenščina delala težkoče, vendar je jezik čimdalje boljši. Mož je pisal, kakor je govoril. In uprav to daje spisu nekovo posebnost, ki bi utegnila zanimati filologa.

Evo nekoliko cvetja: fviét, fvetà, fvejta, po fvejtu; miesto, viera, vira, vieter; cirkou, molitu; zhloveki, ludi; kroh, boh, bog, veliko nadloh; prafhinga je; u tiftim zaiti, na krishi; u grehch, u nebeffeh, na nebi; sposna, de je greshni; u imeni Jesusovimo; pred judami, haidami; te pofvetne kralstve (nom.); dugé (dolge); boshz, dobizhk; flavó, floveffa; fvezhenik, fvezheniza (svetník-ica); u kristianskeh zhednosteh; pofhlufh (posluh); kry, krivy; — rimfkega, blishnemu, blishnimu, drugega, drugiga; v enej hishi; bojfhi; grejnko, peklejnfkiga; sterpeno — strup; pridgajte ufvej pametnej stvaru; nadushen; — fapuštiti, poleg fapuštiti; viedet, viefh viemo, viefte, vieji; rataji, saftopji (3. pl.); pobojsfhamo; ste fhlfheli — fhlfhali; videu, teu; osnanu, sturu, pridgau pridigali, si primu, fhou, fhau, napunla, govort, dapunt; jeti, jit, jiti; virvat, virjemo; fe fpominimo na; na ginje (jenja) dellat; more mesto mora; sposnej (imp.); die (reče); uojdemo (uidemo) uofhzhim; na uolfkej gori; foj, foje, k' fojim; obedn; kir (ker); ne, na; terkaj; tafhen zhlovek; adn, edn; kdu, kdur; tu mo nezh ne nuza; al bi na bli mi nespametni, ki bi na teli; ta folk me zhafty s jesikam, al ferze je dolezh od mene; koteri; donafhni; toku; popunama; vonder, vender; dergazhi; pofihmau; na fkriufhi; jest vam imam sa povedati; koker de bi teu rezh; sa en part . . . sa en part: nafhe 'noge fo nas po lefhkim noffile; bres fe fpomnit; memrati zhes koga; oflane sa odgovorit; jagode na patnofhtri (Rosenkranzi) prebirat, s' uftmi ferfudrat, s' ozhefami okuli

lietat; zhe bomo . . . to bomo; jeft te sahuolim; boga fhlushit; je biu sarozhen Mariji; i. t. d. rabi le malo tujk; tako ujameš tod in tam n. pr.: trofhtar; kurasho dati; u flauti (Gestalt); urshoh; nuz; lon; doplih; ah-tinga; folk; fe na contenà; meretamo; fzagat; brumen; fhpraha ali govorenje; maninga ali mifu; intereffiran; visiran; otar (oltar); zvizlat; kompliu; pokregau; fruga; bres tadla. i. t. d.

Na sedmo nedello po Finkustih.

Ufaku dobru drevu, dobro fadje pernefse, enu malopridnu drevu malopridno fadje pernefse. Math: 7: 17:

Koker en drev, kateri je od zhlovekou sapufhen u eni pufhavi, en malopriden fad pernefse; en fad bres smaha, en kifeu en terd fad: taku tudi en dreu, kateri je u eni dobri semli, kateriga ta flisni, ta saftopni zhlovek ¹⁾ obdeluje, njemu ²⁾ to potrebno ³⁾ semlo, inu mokroto da, bo en dobr, en smahtni, fladki in mehki fad pernefsiu.

Kadar ⁴⁾ pak ta zhlovek shely dobr fad imeti, fkerby on de ta dreu dobr rata, vedeozh, de en dobr dreu ufelej dobro fadje pernefse. On ne sapufti ta drev, ne perpufsti debi ta drev velik ratau: ampak on njega obdeluje, on sa njega fkerby dokler je fhe majhen.

Kdu je pak ta drev? — Ta drev fmo mi, inu fadje fo nafhe della. En dober drev, kateri dobro fadje pernefse, je en dobr zhlovek, kateri dobre della della. ⁵⁾ En malopridni drev, kateri malopridno fadjè pernefsè, je en malopridn zhlovek, kateri slave hude delle della.

Koker ta saftopni zhlovek fkerby, de ta drev dobr rata, in njega obdeluje: dokler je fhe majhen, toku tudi v glihi vishi, fe more fkerbeti sa tiga zhloveka, dokler je fhe majhen. Dokler je fhe majhen ta otrok, more on biti prou poduzhen, de on na tako visho en dober zhlovek rata, in dobre della bo dopernaf hau.

Jeft bom dans, ⁶⁾ kir fposnam de je potreba, inu kir mene besede Christufa is danashniga Evang: opominajo, od te potrebne fkerby tih flarifhivh proti fojim mlajshim al otrokam govoriu.

Jeft bom govoriu od tih nar bol imenitnih doushnufti ⁷⁾ proti dufhi tih otrok; inu rezhem, vi imate vafhe otroke.

1. sveftu poduzhyti.
2. pametno fhtrafati kader fo uredni.
3. En dobr exempel dati is vafhim sadershanjam.

Pofhlufhajte is ahtengo, jeft h'mali sazhnem.

¹⁾ zhloveki, ludi. ²⁾ njemi, mo. ³⁾ potriebno. ⁴⁾ kader. ⁵⁾ sa njegove flave delle; ⁶⁾ dons, donafhni; ⁷⁾ dushnost.

Pars Ima.

Ta prva vafha doushnoft proti vafhim otrokam, je de imate njih poduzhyti, inu fkerbeti de bodo poduzheni u uffimu kar je potrebno h' isvelizhanju.

Vafhi otrozi fo tudi h' timu zilu inu konzu stvarjeni koker vy, nam-rezh; debi boga ¹⁾ sposnali, njega molili, njemu flushyli, inu fe isvelizhali.

Kaku bodo oni pak boga sposnali, njega molili, njemu flushyli, kaku fe bodo isvelizhali, aku jih bofte puftili, de bodo shiveli u nevednosti koker ta nespametna shivina? ²⁾

Kaku bodo bogu dopadli? kaku sapovedi daponli? ³⁾ - kaku daponli doushnofti proti bogu, fojimu blishnimu, ⁴⁾ inu fam sebe? aku ne bodo poduzheni. Al kdu jih ima poduzhyti? — Ozhe inu mati.

Ufaki pametni zhlovek porezhe, de tifti, kateri eniga otroka rody, je doushan ⁵⁾ njega tudi rediti, to je, njemu ta potrebni shivefh, to potrebno oblazhilo dati. Ta otrok pa nima le samo tellu, ampak tudi eno neumerjuzho dufho. Kir tedaj ufaki, kateri eniga otroka rody, je tudi doushan njega rediti, taku je on doushan, tudi sa ta nar bol imenitni tal, ⁶⁾ sa dufho fkerbeti, more trahtat de fe ne ferdama dufho fojiga otroka, more trahtat de bo u uffimu poduzhen, kar je potreba h' isvelizhanju.

Mi nimamo zajta, sa to fo Mafhniki, de poduzhijo nafhe otroke; taku more bit? ⁷⁾ fdaj mislite. Tu ni tulku zhudno, de vi vafho doushnoft, otroke poduzhyti na Mafhnike postavite, na Mafhnike denete: tu pak je zhudno, de vy, kir sposnaste de Mafhniki fo sa to, ne pofhlete vafhe otroke bol flifno h' chriftianskimu nauku; de jih puftite ob tiftej uri is shivino vun jit; ⁸⁾ ob kateri fe dershy kriftianski nauk; tu je zhudno de jih ne perfilite u zirkou ⁹⁾ priti, katera ob zajtu tiga Chriftijanskiga nauka je zelu prasna.

Kdur zvibla naj le pride u zirkou ob tiftim zajtu, inu on se bo sazhudiu, de kir tulku hifh fe tukej snajde, vender ¹⁰⁾ kumej 10 al 15 Perfhon h' chriftianskimu nauku pride. Kir sposnaste de je doushnoft tih Mafhnikou vafhe mlajfhi poduzhyti, tu je zhudno, de jih fami ne perpelete, tu je zhudno, de fami ne pridete, sa njim dati en dobr exempel, koker nom Chriftus en exempel da, de imamo beffedo boshjo pofhlushat, defilih ¹¹⁾ tifto saftopmo, snamo. Chriftus je u tempelni, kir je 12 lejt imeu poflufhan phariferji: defilih, je on koker bog vezh vejdeu, koker uffi uzhenike judouske poflave.

Hir Mafhnike vafho prvo doushnoft otroke poduzhyti na fe usamejo, taku je tu zhudno, de vi leto veliko dobroto, taku malo taku flavo ¹²⁾ sposnaste.

¹⁾ boh; ²⁾ shvina, ³⁾ daponli, napomen, popunama ⁴⁾ blishnemu, rimf kega
⁵⁾ nadushen ⁶⁾ teil ⁷⁾ morebit ⁸⁾ jeti, ⁹⁾ cirkou ¹⁰⁾ vonder ¹¹⁾ deffiglih ¹²⁾ flab.

Vi fkerbite sa zajtno shiuljenje, sa grunte, sa shivino, bogatyo zeu dan, zele tedne: sa duhho, sa poduzhenje pak vafhiih otrok taku malo fkerbite. Premiflite sanaprej de je vafha perva doushnoft Poduzhyti vafse otroke inu fkerbeti, de bodo poduzheni, je pak vafha druga doushmuft otroke, kader fo uredni pametno lhtrafati.

O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah.

(Dalje.)

III. Lampljeve čitanke.

Kaj torej zahtevajo »instrukcije« od čitankarjev?

Malo in vendar jako veliko; kakor je maršal Trivulzio dejal, da treba k vojevanju zlasti treh rečij, namreč: denarja, denarja, denarja, takó poudarjajo tudi instrukcije v navodilu za nemško čitanje vedno, vedno in vedno: formalno stran. Človek bi mislil, da bi moralo to biti nemškim čitankarjem jako po volji, ker so »instrukcije« takó liberalne ter jim na materialno stran, razven nekaterih določil¹⁾, ne stavijo nikakeršnih pogojev in ne delajo nobenih ovir in da so veseli, ker jim je poleg strogo določene metode zagotovljena pedagoška prostost gledé učiva in štiva. Toda čudno! Kakor bi jim bilo ukazovanje in svetovanje ministerskih »instrukcij« prelahkotno in nedostatno, ne zadovoljujejo se ž njimi. Liki jahačem-glumačem, ki hočejo svojo izvežbanost razkazati strmečemu gledalstvu ob umetnih zaprekah n. pr. ob obročih, s popirjem prevlečenih, ali jahajoč na jedni nogi ali pa zajedno na treh konjih, prav takó nemški čitankarji tekmujejo, kdo bi prekosil drugega, izumivši najbolj umetalne in zvite ovirke, jarke in pregraje. Ko prebiram nemške čitanke in njih pripomenke, ne morem se načuditi, kakó iznajdljivo razvrščajo njih sestavljalci berila, v kakó skrivnostno zvezo ja spravljajo med seboj in z zgodovino, zemljepisjem in prirodoslovjem. Največjo slavo pa si je v tem oziru pridobil Lampelj (Leopold Lampel, profesor na akademiški gimnaziji), čegar berila so uvedena tudi po nekaterih gimnazijah v slovenskih pokrajinah. Ta mož si je zveržil celo sistematiko in shematiko, katera ga po njega mislih takó varno vodi pri izbiranju in

¹⁾ N. pr. vis. odl. minist. za uk in bog. z dne 17. II. 1876, št. 2501., gledé obsega čitank; dalje določbe o povzdigi uravstveno-verskega duhá in patrijotškega mišljenja, določba o pravopisu.